

eandem Francorum Annalistam de hisce litteris Nicetii sic loquentem inducimus (a) : *Egregiam, inquit, laudem meretur Nicetius Trevirensis episcopus; qui, licet positus esset in ultimis partibus Occidentis, ubi nullus veneno Nestorii vel Eutychetis inficiebatur, statim ac audivit Orientis imperatorem pravus adherere dogmatibus quæ divulgabantur a talium hæreticorum assectis, mox, ut respiceret, per litteras monuit. Usus est acri stylo, quæ sibi narrata fuerunt non dissimulavit, imo plura gravioraque, quam cæteri scriptores, concessit exprobravitque crimina: nam Patres quos*

(a) Coimt. ad ann. 566, § 59, l. c., pag. 83.

A imperator venerari debuisset, ad cædes, ad diversas cruces missos asseruit. Deinde subiecit quam odiosum esset illius nomen apud omnes Italos, apud Africanos, apud Hispanos, apud Gallos, a quibus ob hæresim anathematizabatur. Hæc V. C.

Quod reliquum est, lectorem admonitum volumus; extra ordinem temporum atque ad hujus voluminis calcem excusa fuisse Nicetii opuscula; quod scilicet nobis exciderint, dum aliis intenti reliqua sequentium scriptorum monumenta typis consignanda parabamus.

SANCTI NICETII OPUSCULA.

OPUSCULUM PRIMUM.

De Vigilis servorum Dei.

CAPUT PRIMUM.

Bona et digna et sancta res, et apta prorsus satique conveniens de sanctis vigiliis nunc dicere, et conferre sermonem, quando ipsa lucubratio geritur a sollicitis et religiosis: nox cæca est, et necessaria caligo corporibus, quæ non solum homines, sed etiam in somno detinet anipantes, ut, reparatis viribus per soporem, possint diurnos labores sustinere vigilantes. Bonus Deus, qui ita prospexit, ita constituit, ut homo exiturus ad opus suum et ad operationem suam usque ad vesperam (*Psal. ciii, 23*), haberet vicarium tempus, in quo a laboribus duris et multa fatigatione requiesceret. Ergo diem ad opus noctem fecit ad requiem; et pro hoc, sicut pro omnibus, gratias debemus agere illi qui præstitit. Novimus autem multos hominum, ut aut majoribus suis placeant, aut sibi aliquid peculiariter prosint, noctis particulam ad aliquod opusculum segregare, et id pro lucro docere, quod furati de sopore suo, operari potuerunt. Quod si in carnalibus instrumentis, id est, victui ac vestitui necessariis, qui vigilant non reprehenduntur, imo laudantur; quanto magis nos sacras vigiliis, tam spirituali opere fructuosas, orationibus scilicet, hymnis, lectionibus secundas, observare et amare debemus, ut a Domino Deo mercedem recipiamus?

CAPUT II.

Equidem sunt homines qui ista reprehendunt, sed

* Exstat hoc opusculum inter opera S. Hieronymo tributa, edit. Vallars. tom. XI, pag. 222. Ubi sic incipit: *Dignum est, fratres, aptumque prorsus. Mox: conferre sermonem, quando ipsa lucubratio exigitur a sollicitis. Nox ecce est caligo corporis.*

^b Al., *reformatis.*

^c Hæc deerant in edito Hieron.

^d Editi Hieron., *Potuerint. A Salomone vero laudatur et femina, quæ pensa et lunificium ad lucernam vi-*

Ba fide catholica et religione alieni sunt. Sed non est mirum. Quomodo enim impiis et profanis religiosa placere possunt? Quibus si placerent, nostri essent, quod sumus et utique Christiani. Si vero nostri sunt quos vigiliarum sanctarum salutaris actus offendit, ut nihil de his deterius suspicer, aut pigri sunt, aut somnulosi, aut senes sunt, aut infirmi. Si pigri sunt, erubescant; quia illis insonant Proverbia Salomonis: *Vade ad formicam, o pger; et æmulare vias ejus (Prov. vi, 6).* Si somnulosi sunt, expergiscantur, Scriptura proclamante: *O piger, quousque dormis? Quando autem de somno surgis? Modicum quidem dormis, modicum sedes, modicum autem dormitas, pusillum autem manibus amplecteris pectus. Deinde, superveniet tibi tanquam viator paupertas, inopia autem sicut bonus cursor (Ibid., 9-11).* Si autem senes sunt, quis eos compellit ut vigilent? quanquam et non compulsi vigilare debent pro ipsa ætate sua, et Dominum Deum instantius orare. Vigilare itaque debent sedentes, si stare non prævalent. Si vero infirmi sunt membris, quod ipsi facere non possunt, non reprehendant: imo secundum prophetam rigent lacrymis stratum suum, et dicant: *Sic memor sui tui superstratum meum (Psal. lxi, 7).* Commendent etiam vigilantibus, ut eos suis precibus adjuvent, quod adiut a Domino super lectum doloris sui canere quandoque mereantur, dicentes: *In matutinis meditabor in te, Domine, quia factus es adjutor meus (Ibid.).* Alio-

d gilanter exercet. Addidit etiam, quod ex hoc laus viro ejus in portis, et gloria magna nascatur. Quod si, etc.

* Ibid., *Mirari me fateor, esse aliquos qui sacras vigiliis tam spirituali opere fructuosas, orationibus, hymnis lectionibusque secundas, aut superfluas existimant, aut otiosas, aut, quod his est deterius, importunas. Et quidem si sunt homines a religione nostra alieni qui ista sic sentiunt, non est mirum.*

^f Ibid., *simus. Al., scimus.*

quia stultum, et satis extraneum est a religione, ut quia ipsi currere non valeamus, bene currentibus uerogemus; quia etsi non possumus, debemus non invidere, sed congratulari potentibus. Sicut enim qui consentit malitiæ, particeps est poenæ, sic participatio gloriæ speranda est de consensu bonitatis. Alios enim coronat affectus^b, alios voluntas pia lætificat.

Nec sane onerosum vel difficile videri debet etiam delicatis vel infirmis corporibus in septimana duarum noctium, id est, sabbati atque dominicæ, portionem aliquam Dei ministerio deputare: ista enim quasi purificatio est dierum quinque vel noctium, quibus stupore carnali^c ingravescimus, aut mundanis actibus obsessi lætamur^d. Nec erubescat aliquis in bono studio sanctitatis, quia non erubescunt improbi in perpetrando opere scditatis. Merito ergo Scriptura in Proverbiis dicit: *Est confusio quæ adducit peccatum* (Eccl. iv, 25). In bono enim opere confundi, peccatum est, sicut in malefaciendo non confundi perniciosa est. Si sancti estis, amate vigilias; ut thesaurum vestrum vigilando custodientes, ipsi in sanctitate servemini. Si peccatores estis, magis currite, ut vigilantes, et Deum orantes, purgemini; ut tudentes pectora frequentius clametis ad Dominum ex toto corde dicentes: *Ab occultis meis munda me, Domine, et ab alienis parce seruo tuo* (Psal. xviii, 13). Qui enim ab occultis desiderant jam purgari, nescio an eos delectet iisdem miseris inquinari.

CAPUT III.

Tempus exigit^e, charissimi, ut de auctoritate vigiliarum, de antiquitate, deque ipsa utilitate pauca dicamus: magis enim quilibet labor libenter suscipitur, si ante oculos proponatur ipsius laboris utilitas. Antiqua est vigiliarum devotio, familiare bonum omnibus sanctis. Isaias denique propheta clamavit ad Dominum dicens: *De nocte vigilat spiritus meus ad te, Deus, quia lux præcepta tua sunt super terram* (Isai. xxvi, 9, sec. LXX). David et regio et propheticum spiritu sanctificatus unguento, ita canit^f: *Domine Deus salutis meæ, in die clamavi, et nocte coram te* (Psal. lxxxvii, 2). Item dicit: *Memoratus sum in nocte nominis tui, Domine, et custodivi legem tuam* (Psal. cxviii, 55) g. Accipe ejusdem prophetæ aliam vocem, quæ et tempus et habitum deprecantis ostendat: *In noctibus, inquit, exollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum* (Psal. cxxxiii, 2). Et ne vespertinas tantum horas noctes æstimes appellatas, occurrit et dicit: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi super judicium justitiæ tuæ* (Psal. cxviii, 62). Ecce ha-

betis et tempus expressum, et exurgendi sollicitudinem, quomodo confiteamini Deo, ostensam.

Ahuc consideranti mihi intentionem sanctorum, majus aliquid ac laboriosius occurrit, et ultra naturam humanam conditionem suggeritur, cum eandem prophetam audis ita psallentem: *Si ascendero in lectum strati mei: si dedero somnum oculis meis, et palpebris meis dormitionem, aut requiem temporibus meis, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Dea Jacob* (Psal. cxxxi, 3). Quis non stupeat tantam in Dei amore animi devotionem; ut somnum sibi, sine quo utique corpora humana deficiunt, penitus interdiceret, donec locum ac templum Domino fabricandum rex et propheta reperiret? Quæ res nos debet fortiter admonere, ut si ipsi locus Dei esse volumus, et tabernaculum ejus ac templum cupimus haberi perpetuo, sicut Paulus apostolus asserit dicens: *Vos estis templum Dei* (II Cor. vi, 16): in quantum possumus exemplo sanctorum vigilias diligamus, ne et de nobis dicatur^h: *Dormierunt somnum, et nihil invenerunt* (Psal. lxxv, 6): quin potius et gratulabundus unusquisque vestrum jam dicat: *In die tribulationis meæ Deum exquisivi manibus meis nocte coram eo, et non sum deceptus* (Psal. lxxvi, 3). Quia bonum est confiteri Domino, et psallere nomini tuo, Altissime; ad annuntiandum mane misericordiam tuam, et veritatem per noctem (Psal. xci, 2, 3). Hæc et ejusmodi tanta ac talia ideo sancti illi cecinerunt, et scripta reliquerunt, ut nos eorum posteris paribus eorum excitaremur exemplis, ad celebrandas etiam noctibus nostræ salutis exuberias.

Sed a veteribus veniamus ad nova, a ministris legis ad ministros Evangelii, ut de Novo etiam Testamento vigiliarum gratia consignetur. Anna filia Phanuel vidua continuis orationibus ac jejuniis serviens, non discessit de templo die ac nocte. In Evangelio legitur, quod pastores illi sanctissimi dum super gregem suum nocturnas exercebant vigilias, et angelos in splendore videre, et Christum natum in terris primi audire meuerunt. Jam vero institutio Salvatoris nonne omnes ad vigilandum auditores exsuscitat, sive in parabola boni seminantis docendo: *Dum dormirent homines, venit malus, et superseminavit zizania inter triticum, et abiit* (Matth. xiii, 25). Qui si vigilassent, nec malus forsitan zizania seminare potuisset. Sive cum dicit: *Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes; et vos similes expectantibus Dominum suum quando revertiatur a nuptiis. Beati servi illi quos cum venerit Dominus, invenerit vigilantes* (Luc. xii, 35-37): *Et si vespertina, inquit, hora venerit, et si media nocte,*

^a Hæc desunt in edit. Hieron.

^b Ibid., rectius, coronat effectus.

^c Ibid., Carnalium.

^d Ibid., oscitamus.

^e Ibid., Res exigit.

^f Hæc exscripsit S. Isidorus Hispalensis episcopus de Offic. Eccl. lib. i, cap. 22, apud quem legitur, *David regio et propheta sanctificatus unguento, recte ommissa voce spiritu, quæ sententiam turbat, quæque etiam abest ab edito Hieron.*

^g In edit. Hieron. his verbis statim hæc adduntur: *Sed forsitan in lectulo suo positus hæc cantabat: quod aliquan i pigriores sufficere putaverunt, si tantum in stratu suo aut ore unusquisque, aut psalmum submurmuret. Quod quidem et ipsum bonum est: Dei semper et ubique meminisse salutare est. Sed quod sit melius exurgere et conspectui divino assistere, accipe ejusdem prophetæ, etc.*

^h Hæc item omnia hinc sumpsit S. Isidorus l. e. cap. 21.

et si galli cantu, et inveniat eos vigantes, beati sunt (Marc. xiii, 35). Itaque et vos estote parati, quia qua hora nescitis, Filius hominis venturus est (Math. xxiv, 41). Nec verbis solummodo docuit vigilare, sed etiam exemplo confirmavit. Namque testatur Evangelium, quia erat Jesus pernoctans in oratione Dei (Luc. vi, 12). Pernoctabat non sibi, sed ut sciremus quid omnes facere debeamus. Et ipse increpat Petrum tempore passionis dicens : Non potuistis una hora vigilare mecum? Et ad omnes jam dicit : Vigilate, et orate, ne introitis in tentationem (Math. xxvi, 40, 41).^a Hæc verba ejusmodi exemplo, oro vos, quem non de profundo etiam mortis simili modo valeant suscitare?

His instructi sermonibus, his confirmati documentis beati quoque Apostoli et ipsi vigilaverunt, et vigiliis imperaverunt. Petrus apostolus in carcere noctu ab angelo suscitatur, et ipso reserante portam ferream in domum Mariæ pervenit, ubi erant multi congregati, non dormientes utique, sed orantes. Idem in Epistola sua ponit, et dicit : Sobrii estote, et vigilate, quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem transiret (1 Petr. v, 8). Paulus et Silas in custodia publica circa medium noctis orantes, hymnorum audientibus vinculis dixisse memorantur (Act. xvi, 23); ubi repente terræmotu facti, et concussis fundamentis carceris, et januæ apertæ^b, et omnium vincula sunt subito soluta. Item beatus apostolus Paulus^c super exercendis vigiliis adhortatur Thessalonicenses, dicens : Vigilate, et state in fide, confortamini et viri iter agite (1 Cor. xvi, 13).

CAPUT IV.

Hæc sufficiant de auctoritate et antiquitate sanctarum vigiliarum. Superest ut secundum promissum de earum utilitate aliqua proferamus; quanquam sentiri magis potest per exercitium ipsa utilitas, quam loquentis sermone narrari.^d Gustando enim videtur, quia suavis est Dominus (Psal. xxxiii, 9). Qui ergo gustavit, intelligit et sentit, quantum pædoris vigilando deponitur, quantus mentis stupor excutitur, quanta lux animam vigilantis et orantis illustrat, quæ gratia, quæ sancta visitatio membra

^a Edit. Hieron., Hæc verba, hæc et ejusmodi exempla, oro vos, quem non de profundo etiam somno et morti similimo valeant suscitare?

^b Ibid., januæ sponte apertæ.

^c Multa hic desunt, librarii negligentia, ut videtur, omnia, ex edito Hieronymiano se restituenda : Idem Paulus apostolus a Troade profecturus, sermonem dicebat usque ad mediam noctem, accensis lanternis quæ pluribus in cœnaculo. Ex quo Eutychnus adolescens somno oppressus, disputante Paulo prolapsus, a fenestra deductus, cecidit de tertio tecto, et sublatus est mortuus : quo statim reddito vitæ, usque ad lucem sermocinatus, Deo gubernante profectus est. Quam plenè idem quamque copiose super exercendis vigiliis adhortatus, Thessalonicensibus scribens ait : Itaque non dormiamus sicut et cæteri, sed vigilemus, et sobrii simus. Nam qui dormiunt, nocte dormiunt, et qui inebriantur, nocte ebrii sunt. Nos autem qui Dei sumus, sobrii sumus. Et mire concludit : Sive, inquit, vigilemus, sive dormiamus, simul cum illo vivamus.

universa vigilantis lætificat. Vigilando timor omnis excluditur, fiducia nascitur, caro maceratur, vitia tabescunt, castitas roboratur, cedit tultitia, accedit prudentia, mens acuitur, error obtunditur, criminum caput diabolus gladio spiritus vulneratur. Quid hæc utilitate magis necessarium, quid istis lucris sanctis commodius, quid hæc delectatione suavius, quid ista felicitate beatius? Teste etiam propheta, qui in principio Psalmorum suorum beatum virum describens, summam beatitudinis ejus in hoc versiculo collocavit, dicens : Si in Domini lege meditetur die ac nocte (Psal. i, 2). Bona est quidem diurna meditatio, bona oratio, sed multo gratior et efficacior est nocturna meditatio; quia per diem necessitates variæ obstreperunt, occupationes destruunt mentem, sensum multiplex cura dispergit : nox autem secreta est, nox quieta est et opportuna orantibus, aptissima vigilantibus, dum carnalibus occupationibus expeditum, collecto sensu totum hominem divinis conspectibus sistit^e. Itaque Deo placitas cognoscite esse vigiliis ad celebrandam benedictionem.

Tantum, charissimi, qui vigilat oculis, vigilet et corde; qui orat spiritu, oret et mente; quia nec satis utile est oculis vigilare, et animo dormire, cum e contrario ex persona Ecclesiæ Scriptura dicat : Ego dormio, et cor meum vigilat (Cant. v, 2). Curandum est etiam ante omnia ne nimietate cibi vel potus nostrorum vigilarum pectora onerentur, ne cruclitatem ructantes et crapulam, non solum ipsi nobis insuaves simus, sed etiam gratia Spiritus sancti indigni judicemur. Dixit namque vir quidam inter pastores eximius : Sicut fumus, inquit, fugat apes, sic indigesta ructatio avertit et abijcit Spiritus sancti charismata. Ergo tanquam divinum celebraturi mysterium, ante nos per abstinentiam parare debemus, ut integrati et expediti vigilare possimus : cogitatio quoque mala pellatur, ne male vigilantium oratio fiat, sicut legitur, in peccatum (Psal. cxviii, 7). Sunt enim et ex malignis maledictæ vigiliæ, ut in Proverbiis legitur : Quia ablatus est somnus ab oculis eorum. Non enim dormiunt, inquit, nisi male fecerint (Prov. iv, 16). Sed absint, et longe absint ab hoc conventu tales vigiliæ; sed potius vigilantium pectus clausum diabolo, sit

^d Ad Corinthios autem : Vigilate, state in fide, confortamini, viriliter agite. Sic et ad Ephesios scribit : Orantes in omni tempore in spiritu. Et ipse vigilantium quoque exemplum ponens in catalogo virtutum suarum, fructum de vigiliis multis apud Corinthios gloriatur.

^e Edit. Hieron., Gustandum enim videtur, quia suavis est Dominus, sicut scriptum est. Qui ergo, etc.

^f Post hæc verba in edit. Hieron. plura exstant quæ hic desiderantur. Sunt ejusmodi : Inde diabolus divinarum semper rerum callidus amittator, sicut jejunia et virginitatem, vana baptismata et inania suis cultibus dedit : ita et hoc sanctum amulutus officium, nocturna sacra et vigiliis suis comensationibus addidit. Unde jam nostri fideles, si de suorum institutione non excitantur ad habendas vigiliis sacras in adversa varietatis usurpatione cernentes, alienas a Dei rebus non esse fateantur : quas non amularetur iniquus ad deceptionem, nisi Deo placitas esse cognosceret ad celebrantium benedictionem. Tamen, charissimi fratres, qui vigilat, etc.

apertum Christo, ut quæ labiis sonamus, corde te-
neamus. Tunc erunt acceptabiles apud Deum nostræ
vigiliæ, tunc pernoctatio salutaris, si competente
diligentia et devotione sincera, ministerium nostrum
divinis obtutibus offeratur.

Hæc de vigiliarum auctoritate et antiquitate, nec

A non etiam de eorum sancta utilitate dicta sufficiunt.
De hymnorum autem psalmodiarumque devotione quam
grata sint et acceptabilia Deo, nunc quantulumcum-
que dixissem, nisi ratio prolixior volumen aliud po-
stularet: quod Domino largiente sequenti exhibebi-
tur lectione.

OPUSCULUM II.

De Psalmodiæ bono.

CAPUT PRIMUM.

De psalmodiæ bono dicamus quæ nobis Deus do-
nare dignatur. Nos itaque, charissimi, qui tam pro-
pheticis quam evangelicis et apostolicis sumus omnes
eruditi magisteriis, quorum nobis dicta et facta ante
oculos proponamus, per quos sumus omne quod
sumus: et quam sint grata et accepta Deo spiritualia
cantica, a primordio repetentes, iisdem auctoribus
asseramus. Si autem quæramus quis omnium pri-
mus hoc genus invexerit, non invenimus alium nisi
Moysem, qui canticum Deo insigne gestavit, quando
percutta Ægypto decem plagis, et Pharaone de-
merso, populus per in-vela maris itinera ad deser-
tum gratulabundus egressus est, dicens: *Cantemus
Domino; gloriose enim honorificatus est (Exod. xv, 1)*.
Primus igitur Moyses dux tribuum Israelis chorus
instituit, et utrumque sexum distinctis classibus, se-
cundum sorore præeunte, cantare Domino canticum trium-
phale perdocuit. Postmodum Debhora nobilis femina
in libro Iudicum hoc ministerio functa reperitur.
Ipse tamen Moyses e corpore recessurus terrificum
carmen in Deuteronomio iteravit; quod scriptum
testamenti vice populo dereliquit, unde scirent quæ
pœna et quales eos contributiones sequerentur, si
a Domino recessissent. Omnes miseri atque mise-
randi, qui tali tanque evidenti denuntiatione præ-
termissa noluerunt a peccatis et ab illicitis super-
stitionibus præcavere.

Jam vero postea multos invenies non solum viros,
sed etiam feminas Spiritu divino completas, Dei ceci-
nisse mysteria, etiam ante David, qui a pueritia in
hoc munus a Domino specialiter electus, et canto-
rum princeps, carminum thesaurus esse promeruit.
Qui adhuc puer in cithara suaviter fortiterque ca-
nens, malignum spiritum qui operabatur in Saule,
compescebat: non quo citharæ illius tanta virtus
erat, sed quia figura crucis Christi, quæ in ligno et
extensione nervorum mystice gerebatur, jam tunc
spiritum dæmoni opprimebat.

Quid in his Psalmis non invenies quod faciat ad
utilitatem et ædificationem, ad consolationem hu-
mani generis, conditionis, sexus, ætatis? Habet in
Psalmis infans quid lætetur, puer quid laudet, adole-
scens quid corrigat viam, juvenis quid sequatur, se-
nior quid precetur. Discit femina pudicitiam, pupilli
inveniunt patrem, viduæ iudicem, pauperes perspe-
ctorem, advenæ custodem, audiunt reges iudicesque
quid timeant. Psalmus tristes consolatur, lætos tem-
perat, iratos mitigat, pauperes recreat, divites ut
se agnoscant admonet, et ne superbiant increpat;
omnibus omnino succipientibus se aptam medicinam

contribuit Psalmus; nec peccatores despicit, sed
remedium eis per pœnitentiam lacrymosam salubriter
ingerit. Dominus itaque Deus noster per David
servum suum confecit potionem, quæ dulcis esset
gustu per cantationem, et efficax ad curanda vul-
nera peccatorum per suam virtutem. Suaviter enim
Psalmus auditur dum canitur, penetrat animum cum
delectat; facile Psalmi memoria retinentur, si fre-
quenter psallantur; et quod legis austeritas ab ha-
manis mentibus extorquere non poterat, hi per dul-
cedinem cantionis excludunt. Nam quidquid Pro-
phetæ, quidquid Evangelia ipsa præcipiunt, in his
carminibus suavi meditantium dulcedine continentur.

Deus ostenditur ut timeatur, simulacra ridentur,
justitia ingeritur, iniquitas prohibetur, misericordia
laudatur, incredulitas abdicatur, veritas requiritur,
mendacia damnantur, dolus accusatur, innocentia
collaudatur, superbia dejicitur, humilitas sublima-
tur, pœnitentia prædicatur, pax sequenda depromit-
tur. Contra inimicos protectio postulat, vindicta
promittitur, spes certa nutritur; et quod his est
omnibus excellens, in Psalmis Christi sacramenta
cantantur. Nam et generatio ejus exprimitur, et re-
jectio plebis impiæ, et gentium hæreditas nominatur,
virtutes Domini cantantur, passio veneranda depin-
gitur, resurrectio gloriosa monstratur, sedes quoque
ad dexteram mirabiliter depingitur. Deinde igneus
Domini manifestatur adventus, terribile de vivis et
mortuis iudicium panditur. Quid plura? Etiam Spi-
ritus creatis emissio, et terræ renovatio revclatur:
post quæ erit in gloria Domini sempiternum justorum
regnum, peccatorumque perenne supplicium.

CAPUT II.

Hæc sunt cantica Dei quæ canit catholica Ecclesia
Dei. Hæc sunt quæ hic noster conventus sono etiam
vocis exercet: hæc non solum cantorem non resol-
vunt, sed potius stringunt. Hæc cantica placent Deo,
ubi totum quod agitur spectat ad gloriam Creatoris.
Merito idem propheta omnes et omnia ad laudem
Dei cuncta gubernantis hortatur dicens: *Omnis spi-
ritus laudet Dominum (Psal. cx, 6)*. Se ipsum quoque
pollicens laudatorem dicebat: *Laudabo nomen Do-
mini cum cantico, et magnificabo eum in laude (Psal.
Lxxvii, 31)*. Laudate Dominum in vita vestra, immolate
Deo sacrificium laudis pro anima et vita vestra, et per
ipsum ostenditur vobis in anima vestra, qua ad ejus
perveniat salutare.

Delectat Dominum nostrum de pura conscientia
laus emissa, sicut idem hortatur hymnigraphus, di-
cens: *Laudate Dominum, quia bonus est psalmus; Deo
nostro sit jucunda decoraque laudatio (Psal. cxxiv, 5)*.

Hanc scientiam gerens, huc officium Deo placitum A sciens idem Psalmista testatur: *Septies in die laudem dixi tibi (Psal. cxviii, 164)*. Et adhuc amplius aliquid pollicetur: *Et lingua, inquit, mea meditabitur justitiam tuam, tota die laudem tuam (Psal. xxxiv, 28)*. Sentiebat enim sine dubio de tali opere beneficium, sicut ipse commemorans dicit: *Laudans invocabo Dominum, et ab inimicis meis salvus ero (Psal. xxvi, 4)*. Tali tutamine et tali clypeo armatus, et fortissimum illum Goliath gigantem straverat, et sæpe de alienigenis victoriam reportarat.

CAPUT III.

Longum erit, charissimi, singula quæ sanctorum historia continet dicere, præsertim cum res exigat de Novo Testamento aliqua ad veterum confirmationem et ad vestram instructionem debere proferri. B Ergo invenies primum Zachariam patrem magni Joannis post longum illud silentium in hymni vice prophetasse. Nec Elisabeth, diu sterilis, edito de promissione filio Deum de ipsa anima magnificare cessavit. Nato in terris Christo laudem sonuit exercitus angelorum: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis (Luc. ii, 14)*. Annuntiantes pueri in templo, *Hosanna filio David (Math. xxi, 15)* clamaverunt; nec Pharisæis livore strepentibus Dominus ora innocentium clausit, sed potius aperuit, dicens eis: *Non legistis scriptum: Ex ore infantium et lactentium perfectisti laudem? Et si isti tacuerint, lapides clamabunt (Ibid., 16)*. Ipse Dominus in verbis doctor, in factis consummator, ut hymnorum ministerium gratissimum comprobaret, cum discipulis hymno dicto exivit in montem Oliveti. Quis jam tali documento de psalmodiarum et hymnorum religione dubitabit; quando ille qui a cælestibus cunctis adoratur et psallitur, ipse cum discipulis hincum cantasse perhibetur?

Et Joannes in Apocalypsi refert se Spiritu revelante vidisse, et audisse vocem aquarum multarum, et tonitruorum validorum dicentium *Alleluia*: ex quo nullus debet ambigere hoc vigiliarum sanctarum ministerium, si digna fide et devotione vera celebretur, angelis esse conjunctum, quos constat sine somno, sine occupatione indesinenter laudare Deum in cæli, et benedicere Salvatorem. Quæ cum ita sint, fratres, jam pleniore fiducia hymnorum mysterium fideliter impleamus, magnam nos credentes a Deo gratiam consecutos, quibus concessum est cum tantis ac talibus sanctis, prophetis dico atque martyribus, Dei æterni miracula.... Hic cum David Domino confitemur quoniam bonus est; cum Moyse potentiam Domini magnis illis canticis personamus; cum Anna quæ Ecclesiæ speciem gerit, olim sterili, nunc fecunda, in Dei laude corde confirmamur; cum Isaiæ de nocte vigilantes psallimus; cum Habacuc, cum Jeremia, cum Jona sanctissimis vatibus orando cantamus: cum tribus æque pueris, quasi in fornace positi, convocata omni creatura, Creatori omnium benedicentes psallimus.

Quid hac utilitate commodius, quid hac delectatione jucundius, quia et Psalmis delectamur, et orationibus irrigamur, et interpositis lectionibus pascimur? Et vere sicut boni convivæ ferculorum varietate delectantur, ita nostræ animæ multiplici lectione et hymnorum exhibitione saginatur.

Tantum, charissimi, intermittentes fabulas superfluas, intento sensu et vigilantia mente psallamus, ut Deo non displiceamus. Sic enim nos hortatur psalmus dicens: *Quoniam rex omnis terræ Deus, psallite sapienter (Psal. xlvii, 8)*, id est intelligenter, ut non solum spiritu, hoc est sono vocis, sed et mente psallamus, et ipsum quod psallimus cogitemus ne captivata mens fabulis et extraneis cogitationibus, laborem habeat infructuosum. Sonus etiam vel melodia consentiens sanctæ religioni psallatur, non quæ tragicas difficultates exclamet, sed quæ in vobis a veram Christianitatem demonstret; non quæ aliquid theatrale redoleat, sed compunctionem peccatorum faciat. Sed et vox omnium vestrum non dissona debet esse, sed consona. Non unus insipienter protrahat, aut unus humiliet, alter vocem extollat; sed innitatur humiliter unusquisque vocem suam intra sonum chori concinentis includere, non extrinsecus extolentes, aut protrahentes quasi ad stultam ostentationem indecenter efferre, neque hominibus placere velle. Totum enim tanquam in conspectu Dei, non hominibus placendi studio celebrare debemus. Habemus enim et de hac vocis consonantia formam positam, vel exemplum, tres illos utique beatissimos pueros, de quibus refert propheta Daniel: *Tunc, inquit, hi tres quasi ex uno ore hymnum dicebant, et glorificabant Deum in fornace, dicentes: Benedictus es, Domine Deus patrum nostrorum (Dan. iii, 51, 52)*. Videtis quia pro magisterio ponitur quod tres pueri pariter Deum ex uno ore humiliter sancteque laudaverint. Et nos utique omnes quasi ex uno ore eundemque psalmodiarum sonum, eandemque vocis modulationem æqualiter proferamus: qui autem æquare se non potest cæteris, melius est ei tacere, aut lenta voce psallere, quam clamorosa voce omnibus prestrepere; sic enim et ministerii implebit officium, et humiliter psallenti fraternitati non faciet offendiculum. Si ergo et nostra omnium vox fuerit inoffensa, vel consona labiorum cymbalis bene sonantibus, et nos delectabit, et audientes edificabit, et Deo nostro suavis erit tota laudatio, qui in domo sua, sicut legitur, unanimes habitare facit. Quando enim psallitur, psallatur ab omnibus; cum lectio legitur, factosilentio æque audiatur ab omnibus, ut legente lectore omnino clamoris vocibus nemo perstrepat. Et antequam legatur, omnes convenite: si quis autem supervenerit cum lectio celebratur, adoret tantum Deum, et præsignata fronte, auream legi Dei sollicitè commodet.

Patet tempus orandi cum omnes oramus, patet tempus cum volueritis, et quoties volueritis privatim orare; ne obtentu lectionis doleas te perdidisse le-

* *Et verbis?*

etionem, quia non semper eam quilibet paratam potest habere: nam grande tempus semper in promptu est: nec putetis parvam vobis nasci utilitatem ex sacrae lectionis auditu; quia oratio ipsa fit pinguior, dum mens recenti lectione saginatur, et currit per imagines divinarum rerum quas nuper audivit. Nam et Maria soror Marthæ, quæ sedens ad pedes Jesu amore neglecta verbum Domini intentius audiebat, bonam partem sibi elegisse Domini voce firmatur.

A Ideo enim et diaconus clara voce in domo Dei sancti præconii admonet cunctos, ut sive orando, sive in fluctendis genibus, sive in psallendo, sive in lectionibus sollicitè audiendis, unitas servetur ab omnibus; quia unanimes homines diligit Deus, et in sua domo eos efficit habitare; in qua domo qui habitant, beati pronuntiantur in psalmo, quia ipsi laudabunt Dominum in sæcula sæculorum (*Psal. LXXXIII, 5*). Amen.

S. NICETHI EPISTOLÆ DUÆ.

EPISTOLA PRIMA.

AD CELODOSVINDAM REGINAM LONGOBARDORUM.

Dominæ clementissimæ in Christo filicæ Chlodovindæ reginæ Nicethius peccator.

I. Cum legatos vestros per Francorum reges, germanis tuos, ire conspicimus, de prosperitate vestra solliciti sumus. Sed illa inde audimus, quod quam semper sonare etiam et sonare constemur, quam magnâ, quam alta, quam laudabilis, quam utilis, quam humana vel munifica; quomodo de pauperibus sollicita, quomodo de regione astuta, quomodo in cuncto populo pia conversatione splendida. Nunc hoc concedat qui tibi spiritum sapientiæ et intellectus jam dedit. Gaudemus ex hoc: gaudere nos Christus faciat de Alboino rege quem habes, et de felicitate sua triumphare. Stupentes sumus, cum gentes illum tremunt, cum reges venerationem impendunt, cum potestatis sine cessatione laudant, cum etiam ipse imperator suis ipsum præponit, quod animæ remedium non festinus requirit. Scriptam legimus: *Quærite primum regnum Dei, et omnia apponentur* (*Matth. vi, 33*). Qui sic, quemadmodum ille, fulget fama, miror quod de regno Dei et animæ suæ salute nihil investigare studet; sed illos recipit, illis acquiescit, qui potius animam in gehennam perdunt, quam ad viam salutis adducant. Duos Deos esse prædicant, alium in deitate Patrem, alterum in deitate, sed pro creatura, Filium; cum Scriptura dicat: *Ego sum salvator, et non est alius præter me* (*Isa. xiv, 14*).

II. Te, domina Chlodovinda, per tremendum Dei iudicium conjuro, ut hanc epistolam et bene legas, et bene illi et frequenter exponere studeas, et ut ipsum interrogas: Quis est Salvator? Patrem dicunt esse Salvatorem, an Filium? Quomodo duos esse, cum unus est, et alius non est, denuntiant? Si dicent Filium, ergo Pater Salvator non est; et si dixerint Patrem, ergo Filius Salvator non est: quia salvare qui Salvator non est nullum potest. Si dixerint:

B Duo sunt Salvatores, istud scriptum nusquam inveniunt, nisi, *Ego et Pater unum sumus* (*Joan. x, 30*); hoc est, Pater in Filio et cum Filio, et Filius in Patre et cum Patre. Deus præ magnitudine videri ab oculo humano non potest, qui tantum grandis, tantum fulgens, tantum etiam igneus est. Legimus: *In circuitu cæli et terræ tabernaculum ejus* (*Psal. xvii, 12*); quod etiam præ ista magnitudine et splendore ab homine videri non potest. Expressit de se, quem semper habuit apud se; qui latibulum sibi de carne fecit; et ideo Scriptura dicit: *Posuit tenebras latibulum suum* (*Ibid.*). Ideoque in Evangelio ait Verbum Dei, quod Johannes dicit, quia *In principio erat* (*Joan. i, 1*), *Verbum caro factum est* (*Ibid., 14*); et quod de Maria erat, sic illud ad se iunxit, ut esset unum. Et per Scripturam dicit: *Ex Sion species decoris ejus* (*Psal. xlix, 2*): hoc est, homo in Deo transit.

III. In Evangelio ipse dixit: *Ego ex Patre exivi, et veni in hunc mundum* (*Joan. xvi, 28*). In quadagesimo septimo psalmo dixit: *Distribuite gradus ejus* (*Psal. xlvii, 14*). Ejus dixit, non eorum: quoniam unus esse, sed nec solus, apertissime scitur: *Ut charretis in progenie altera*: nam in die resurrectionis nec enarrare, nec apparere poterit, qui Trinitatem in unitate non crediderit. Et pro eo omnis militia angelorum per singulos dies clamat: *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus sabaoth* (*Isa. vi, 3*). Non tres Sancti, sed ter Sanctum dixit Dominum Deum sabaoth. Sanctus Pater, Sanctus Filius, Sanctus Spiritus. Unus Sanctus, sicut unus Dominus. Unde et Joannes evangelista dixit: *Ipsa est qui est, et qui erat, et qui venturus est Salvator* (*Apoc. i, 8*). Si per nomina ihero, gradus esse videntur. Cum Patrem audis, nomine major esse videtur; et ideo dixit: *Pater major me est* (*Joan. xiv, 28*); sed nomine tantum. In deitate autem, evidentissime per Christum et per apostolos ejus unus esse agnoscitur. Quia ipso cum a discipulo interrogaretur: *Domine, ostende nobis Patrem*; et ille: *Me vides, et de Patre interrogas*

^a Ita Cointius *Annal. eccl. Franc.*, tom. II, pag. 25. Neque aliter *Ruinart. ad Gregor. Turon.* pag. 4378. At *Sirmond. Conc.* tom. VI, pag. 511, de reli-

gione: fortasse rectius; apud quem paulo post *munifica* pro *munifica*: quod posterius magis placet.